

Prof. Dr. METİN İLKİŞİK
(İstanbul Büyükşehir Belediyesi Afet Koordinasyon
Merkezi Danışmanı)-

Sayın Müsteşarım, Sayın Valim, Rektörüm ve değerli katılımcılar; bugün gerçekte katılımcı olarak buraya gelip bu konuşmayı sunacak kişi, Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı, aynı zamanda AKOM Başkanı Sayın **Mesut Pektaş**'tı. Ancak daha çok sizlere daha iyi hizmet göreyiyle birçok toplantının üst üste bindiği yoğun bir programı var; çalışmalarda başarılar dileyerek özürlerini iletmemi benden rica etti.

Bir süredir Büyükşehir Belediyesi'nde danışmanlık görevim sırasında birlikte çalışma fırsatı bulduğum İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Başkanı Sayın **Cemal Gökçe**'nin ve onun ekip arkadaşlarının bu konudaki heyecan ve iradelerini kutluyorum. Bu konu, gerçekten bir uzun mesafe koşusu ve maalesef geçen zaman, toplumda çok çeşitli nedenlerle ilginin azalmasına yol açıyor. Ama bizler, olabildiğince bu konuyu kendi aramızda sıkı bağlarla geliştirmeye devam etmeliyiz.

Bugün sizlere bir plandan bahsedeceğim. Bu planı ben yapmadım, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi, Büyükşehir Belediyesi için hazırladı. Ancak buraya gelirken, birkaç gün önce okuduğum bir gazete makalesinde Sayın **Erdal Atabek**'in bir cümlesini düşünerek geldim. Makalesinin yazısı şöyle başlıyordu: "Türk insanı plan yapamaz ve sorumluluk alamaz" ve sonra bunun neden böyle olduğunu anlatıyor. Acaba bu doğru mu, yapabilir miyiz, sorumluluk alabilir miyiz; bunu biraz Türk insanının ergonomisini tarif ederek uygulamalara başlamak lazım. Kendim yerbilimciyim, ama geçen sürede bu konuyla ilgili çalışmalarımızda olayın bambaşka boyutlarını, sosyal yönünü, idari ve hukuki yönünün çok daha fazla ağır bastığını fark ettik. Türk insanının ergonomisini tarif edemezsek, bundan sonraki programlarda çok sıkıntı çekeceğiz.

Dünyada da yeni bazı gelişmeler var. En son olaylardan biri, 1995 Kobe depremi ve onunla ilgili dönemde genişleyen protokoller 2005'te bitti. 2005'teki ikinci toplantıda, yine Kobe'de, önümüzdeki 10 sene için bir programlar manzumesi yapıldı. Birçok yönü var; ilgilenen katılımcıların www.unisdr.org adresinden önümüzdeki 10 yıldaki afetlerle ilgili ana çalışmalarını incelemelerini rica edeceğim. Birçok konu var, ama temelde şu var: merkezi yönetimlerdeki güç ile yerel yönetimlerdeki becerinin artırılması konusunda projelerin geliştirilmesi isteniyor ve bundan sonraki 10 senede bütün dünyadaki projelerin bu yönde bir çeşit finansman yoluyla yönlendirileceği düşünülüyor. Yürür mü, yürümez mi, göreceğiz, ama önümüzdeki yıllar, özellikle iklime dayanan afetlerin artış dönemleri, bu arada mega şehirler nedeniyle deprem afetlerinin de oldukça önem kazanacağı bir dönem.

Bu genel girişten sonra, belki çok özet, Büyükşehir Belediyesi'nin bu konudaki genel yapısını bir özetlemekte yarar var. Tabii ki Büyükşehir Belediyesi, yasalar çerçevesinde uygulamalar yapan bir kurum; dolayısıyla her türlü hizmette olduğu gibi, afet konusunda da öncelikle Valiliğimizin emir ve koordinasyonu altında çalışıyor. Bunun dışında, Büyükşehir Be-

lediyesi, özellikle kendi bünyesi içinde 70'ten fazla ayrı daire başkanlığı, 35 bin kadar da genel nüfusu olan bir kurum; bunların kendi birimleri arasındaki koordinasyonu sağlayıp arttırmak ve gerek kendi hizmetleri gereği, gerek Valilikçe istenecek hizmetleri yerine getirmek üzere kurulmuş bir Afet Koordinasyon Merkezi var. Bu merkezin ana birimi, İtfaiye Daire Başkanlığı'dır, ama diğer önemli müdürlükler de burada sürekli olarak görev yapmaktadır.

Zamanınızı fazla zorlamadan, slaytların sayısı çok, ama bazılarını hızlı geçeceğim. Geçen dönemde İstanbul Büyükşehir Belediyesi için akademisyenlerimiz tarafından hazırlanan İstanbul Deprem Master Planını bir daha gözden geçirmek istiyorum. Bu plan, Büyükşehir Belediyesi'nin şehirde yapılacak çalışmalarına ışık tutması amacıyla sipariş ettiği bir plan. Ancak bu plan hazırlanırken, aslında bunun belki bütün Türkiye'ye de örnek olabilecek bir hüviyet taşıması da istenmiştir, nitekim öyle olduğu kanısındayım.

Planın öncesinde, daha önce değinilen, gerek Belediyenin kendi müdürlüklerinin yaptığı yerbilimlerine ilişkin çalışmalar, -ki bu gruba jeoloji ve sismoloji deriz- gerekse depremin hemen ertesinde Japonların finans desteğiyle gerçekleşen ve toplumda JICA Projesi diye isimlendirilen çalışmalar, ortaya riskin genel maliyetini, genel özelliklerini kabaca tarif etti. Bu dokümanite edildi, ilgili mercilere iletildi. Belediye, isteyen herkese bunun final raporunu vermekte. Olayın ne kadar tehlikeli olabileceğinin dokümanite edildiği, ama ayrıntılarının da eksik olduğu muhakkak bir belge. Bunun peşinde, olayın fevkalade karmaşık yönleri olduğu ortaya çıktığı için, bir master plan yapıp, olabildiğince bu plan çerçevesinde hareket etmesi gerçeği çıktı ve demin bahsedilen üniversitelerimizin akademisyenleri, ki birçoğu salonda bulunuyor, bu konuda yardımcı oldular.

JICA'nın bir anlamda kötü diyebileceğimiz haberleri bu listede özetle; şu kadar ağır hasarlı bina, şu kadar evsiz aile, şu kadar ölü... Ben birçok panelde, toplantıda ölümlerin sayısından çok kaç yaralı çıkacağına dikkati çekmeye çalışıyorum. İlk 10 dakikada 120 bin ağır yaralı, hastane gerektiren yaralı. Su sızıntısı ve "bu doğalgaz servis kutusunda gaz kaçağı, bunların bir kısmı yangına dönüşecek" deniliyor vesaire... Bunlar olur mu, olmaz mı? Deprem 7,5 büyüklüğünde olursa, rakamların bu civarda olması bekleniyor, ama daha az olursa, bizim için daha mı iyi, bilemiyorum.

Master planda değinilen konulardan en önemlisi, "bizim binalarımız ne kadar depreme dayanım sahibi?" sorusu; Türkiye Cumhuriyeti'nin hiçbir makamı, şu anda İstanbul'da kaç tane bina olduğunu bilmiyor, Büyükşehir Belediyesi dahil, aşağı yukarı 1 milyonla 1 milyon 200 bin arasında diye genel olarak söylüyoruz. "Bu bilmediğimiz sayıdaki binaların dayanımlarını en hızlı yöntemle ne kadar sürede ve nasıl, hangi yöntemlerle ölçeriz" diye akademisyen arkadaşlarımızın, meslektaşlarımızın önerileri oldu. Bunların ayrıntılarına girmiyorum, mesleğiniz itibarıyla bunların neler olduğunu benden çok daha iyi bilirsiniz. Bunların nasıl belirleneceği konusunda da tartışmalar, yöntemler vardı. Bazı gruplar arasından 3 kademe bir değerlendirme yöntemi önerildi. Önce bir hızlı sokaktan değerlendirme, sonra bina içine de girerek biraz daha ayrıntılı inceleme, sonra da her türlü gerekli laboratuvar deneyleriyle vesairesiyle değerlendirmek.

Bunun sonucunda ortaya çıkacak manzarada da tabii ki bir karar verme süreci var. Karar verme sürecinin bir mühendislik tarafı var, yani siz mühendis mantığıyla, teknisyen mantığıyla yapılması gerekeni söylersiniz, ama bir de işin hukuki ve idari tarafı var. Danışmanlık sürecinde daima gördüğüm, sizlerin de muhakkak dönem dönem karşılaştığınız, hukuk tekniğinden önce geliyor, üstün geliyor. Sizin öneriniz hukukta bir maddeye takılırsa, orada bekliyor. Dolayısıyla bunların da çözümü gerekiyordu. Birinci kademede neler yapılacağını anlatımları vardı, hangi parametreler gözlenecekti, ikinci kademede nelerin yapılması gerektiği, hangi sürede yapılacağı, bunlar çok ayrıntılı, bir kısmı da uygulandı. Biraz sonra sınırların İŞAT'la ilgili sunumda Sayın Lütfü Altun, bazı ayrıntılara girecektir, Zeytinburnu'nda bunun bir kısmı uygulandı. Ama İstanbul'daki manzaraya bakarsanız, en fazla hasarı beklediğimiz Adalar, Avcılar, Bahçelievler, Bakırköy, Büyükçekmece, Bayrampaşa, Eminönü, Fatih, Güngören ve Zeytinburnu ilçelerinde ortalama can kaybı oranının yüzde 2 civarında, ağır hasar oranının da ortalama yine yüzde 15 civarında olduğu tahmin ediliyor. Bina miktarları da ve nüfuslar da yaklaşık var; yalnız bu rakamlar 3030 sınırı içinde, malum, yeni uygulamada belediyenin sınırları vilayet sınırlarına kadar genişledi, dolayısıyla belli bir değişiklik var. Ancak Büyükşehir Belediyesi'nin uygulamaya dönük hazırlıkları, incelemeleri, düşünceleri, daha çok bu ilçeler üzerinde yoğunlaşıyor, çünkü riskin daha çok olduğu ortada.

Üçüncü kademede bina incelemesinde, ayrıntılı incelemede de neler yapılacakları burada değerlendirilmişti, master planda tarif edilmişti. Farklı yaklaşımlar da vardı, yani “şunun yerine bunu uygulayın” gibi yahut “şu yöntemi seçin” gibi, ama sonuçta Büyükşehir Belediyesinin karşısına hasar görme derecesi aşağı yukarı belirlenmiş bir binaya ne yapılacağı sorusu çıkıyor, hem teknik, hem de hukuki olarak. Bunların ilk akla geleni, güçlendirilmesi. Güçlendirilme, öncelikle hiçbir şekilde vazgeçemeyeceğiniz bir bina varsa, mecburen onun çarelerini arıyorsunuz veya bu yapacağınız uygulama ekonomik bir şeyse, o zaman uyguluyorsunuz. Ancak bu ilçemizdeki uygulamada ve ölçülerde, hasar görme olasılığı yüksek binaların bütün şehirde homojen olarak dağıldığı ortaya çıkıyor. Böyle bir durumda, tek tek o binalar güçlendirilmeli midir, oraya o para harcanmalı mıdır? 25 yıl gibi, ömrünün yarısını doldurmuş bir binayı güçlendirerek bir 50 yıl daha sakat bina olayını mı desteklemeliyiz, yoksa orada bazı dönüşümlere mi yol açmalıyız? Tabii dönüşüm dediğiniz anda, bir kentsel dönüşüm, imar planları ve ona bağlı diğer idari, hukuki öğeler hemen öne çıkıyor. Onların da belli bir zaman süreci var, finans süreci var. Bunlar, tabii karar vermekte karar vericilerin önüne açıkça konulması gereken dokümanlar. Bunların hazırlanması da o kadar kolay olmuyor.

Güçlendirilmesinde nelerin esas alınacağı, basitleştirilmiş güçlendirme yöntemleri, kapsamlı güçlendirme, bunların hangi binalara hızla, hangi süreçte uygulanacağı, bu konuda görüşler farklı. Mesela bir görüş, “kentsel dönüşüm yapalım” diyor, öbürü diyor ki, “iyi de, 50 bin bina çökecek, bunları alalecele bir sağlamlaştıralım da sonra çaresine bakalım.” Tartışmalar halen devam eder durumda. Peki, bu işin kaynağı, para nereden gelecek? Niye kaynak lazım, niye bunları yapmamız lazım? İstanbul, aslında bir dünya kenti, kolay kolay vazgeçilemeyecek bir kent; bu kentteki bugün normal dediğimiz hayatın devamını ve gelişmesini sağlamamız lazım, bunun için gerekli bütün stratejileri dikkatle oluşturmamız lazım. Bu konuda finans üzerine çalışan akademisyenlerin önerileri oldu; kredi kaynakları klasik olarak ulusal, uluslararası, nereden gelir, menkulleştirme nasıl yapılır, finans modelinde bono

mu çıkaralım, gayrimenkul yatırım ortaklığı mı kuralım, bunların bonolarını nasıl yaparız, nasıl satarız, kim bunun ana sermayesini koyacak, bunlar tartışıldı, öneriler sunuldu. Ama sayın Bakanlığımızın geçen hafta Ankara’da düzenlemiş olduğu zemin temel raporunun hazırlanmasına ilişkin yönetmelik tartışmalarında da ortaya çıkan bir şey var: Yapımcı, denetçi ve sigortacı arasında menfaat ilişkisini doğru dürüst dengeleyemezsek, finans da, denetim de çok zor oluyor. Sayın Gökçe’nin yetkin mühendislik önerisi gittikçe güçleniyor, bunun muhakkak çıkması lazım, ben de şahsen katılıyorum. Ancak sigorta sistemine bağlı bir menfaat sistemini doğru kuramazsak, bu iş çalışmıyor.

Arazi geliştirme, siz uygulamacıların çok daha iyi bildiği bir konu, bu bir sıkıntı. İmar planlarının belli bir hızla onaylanması, bilimsel temellere dayanması, ikide bir affın olmaması gibi konular çok çok ayrıntılı incelenmesi lazım. Gayrimenkul yatırım ortaklığı nasıl olur, hangi kurumlar, devlet nasıl destekler, bu İstanbul Deprem Mastır Planı’nı bilmeyen meslektaşlarımız için söyleyeyim, 1,350 kusura sayfa, emeği geçenlere tekrar teşekkür ederiz. Burada çok ayrıntılı öneriler var, hakikaten gerçekleşmesi, teknisyen gözüyle mümkün öneriler, ama bazıları yasalara takıldığı için, şu anda bazı düzenlemeler gerektiriyor. Bu kaynak modellerini izninizle biraz hızlı geçeyim.

Burada tabii bankaların rolü ne olacak, sigorta şirketlerinin rolü ne olacak? Burada büyük bir bilgi ve ilgi noksanlığı var, sigorta şirketleri bu işlerden çok uzak duruyor. Bugün neredeyse sokakta “ev alın” diye kredi dağıtan bankalar, hangi eve kredi verdiklerine dair herhangi bir rapor istemiyorlar, hepimiz biliyoruz. Aylık yüzde 1,5’in altına düşmüş bir kredi sistemi, ama o ev sağlam mıdır, değil midir, bankanın fazla umurunda değil. Bu doğru mudur; teknisyen gözüyle bana uygun gelmiyor, ama sistem de böyle işliyor, serbest piyasa da böyle. Demek ki o riski alıyor bankacı, kendisini sigorta ettiriyor, kurtuluyor.

Devletin bir yetkili kurumunun olmaması, bu finans konularının çözümünde önemli bir şey. Hukuk çalışmaları, gerçekten bir labirent gibi, ama kesinlikle de çözülmesi gereken bir konu. Hepimizin bildiği bu Kat Mülkiyeti Yasası’yla ilgili hususlar veya bir yerde yıkım kararı aldığınız zaman, belediyenin uygulamasında karşılaşılan hukuki süreçler, komşularıyla anlaşamadığı için örneğin sadece 3 üncü katta güçlendirme yapan, ama altta yumuşak katı olan güvensiz binalar gibi manzaralar şehrimizde var.

Planlamada genellikle şu ilk cümle ilginç: “Planlama hiyerarşisi işletilememektedir.” Malesef, bunu kabul edelim. Sayın Murat Balamir’in bir başka toplantıdaki sözünü söyleyerek bunu özetleyeceğim: “Kurumlar arasında organize bir sorumsuzluk vardır.” Diğerleri de söylenebilir. Bu planda, yasal ve kurumsal sistemdeki sakıncaların değişmesi, iyileştirilmesiyle ilgili anayasa ve imar mevzuatıyla ilgili 33 adet yasa taranmış ve bazılarında önemli değişiklikler yapılması önerilmiştir. İdari yapıda bazı düzenleme gereksinimleri vardır, bunların bir kısmının da aciliyeti vardır. Merkezi yönetime bağlı 6-7 tane genel müdürlük veya yetkili makamın yetki ve sorumluluk alanlarının paylaşılması konusunda çok da iyi uyumlu olmadığı gözüküyor. Bu tabii uygulamadan sorumlu belediyenin bazı uygulamalarında kısmi sorunlar da ortaya çıkıyor. Bir model önerilmiştir, “şu şekilde çalışsın” diye. Bunlar, yasal bir konu olduğu için, olup olmayacağı zamanla gözükecek. Ben bunun ayrıntıları üzerinde fazla durmak istiyorum, biraz izninizle hızlı geçeyim.

“Çalışma sürecinde, mesela şehirde iyileştirme yapıldığı zaman, nereleri nüfus çeker?” dersek; Anadolu’nun potansiyeli daha yüksek gözüküyor, İstanbul’da uygulanacak projelerin

tabii ki bir sosyal devlet anlayışı içinde yürütülmesi ana hatlarıyla gerekir, çünkü bir güvenlik sorunu yaşıyoruz. Ancak bu işlerde, bir anlamda bir rant olayı da oluşturmaları lazım; yasal, mantıklı bir rant ortaya çıkmalı ki, bu zincirin de işlemesi beklenir, ona yönelik görüşler vardı. Bunları belki fazla tartışmıyayım, sabrınızı da taşırmadan; yalnız şunu söylemek istiyorum: İstanbul Deprem Master Planı, Belediyeye bir akademisyenler manzumesinin görüş ve önerilerini iletiyor. Büyükşehir Belediyesi’de ana hatlarıyla buna uyma, bu yönde çalışmalarını geliştirmeye çalışıyor. Bunlardan en önemlisi, geçen dönemde tamamlanan Zeytinburnu Pilot Projesi’dir; oldukça güzel, önemli sonuçlar elde edilmiştir. Sayın Altun, muhakkak biraz sonra değinecektir sanıyorum. Bundan sonra neler yapılacak, yine o bahsettiğim hasar riskinin yüksek olduğu ilçeler, ki bunların içinde mesela Fatih İlçesi’nin adı çok geçiyor, tekrar inceleme açısından gündeme gelecektir. Diğer ilçeleri söylemek istemiyorum, ama birçok ilçede “acaba bu Zeytinburnu’ndaki deneyimi daha hızlı, daha yaygın biçimde çabucak yapabilir miyiz, daha iyi bir biçimde sonuçlar alabilir miyiz” çalışması var.

Çevre sorunlarıyla ilgili bir proje hazırlanıyor, bu önemli bir husus. Şu anda şehirde 1,500 kadar yasal izni çok da açık ve net olmayan yanıcı-parlayıcı madde kullanan imalathane var. Bunların hangi kurallarla nasıl çalıştığı konusunda ve büyük bir depremde bunların ne tür tehlikeler çıkaracağı veya ortaya çıkacak hafriyatın nerelere dökülüp, onun çevre sorunlarında nelere yol açacağı gibi sorunları kapsayan bir proje hazırlığı. Mikrobölgeleme projesi, yakında ikinci ihalesini yapacak. Bu da planlamada gelecek dönem için temel bilgilerin sağlanması amacıyla daha çok yerbilimleri ve deprem mühendisliği esasına dayanan bir projedir. İtfaiye, Sivil Savunma, İSKİ ve İGDAŞ, bunlar acil hizmetlerinin 4 önemli birimi; bunların alet ve eğitim altyapısının geliştirilmesine çalışıyor belediye, şu anda gerek araç gereç alımı, gerekse elemanlarının eğitimi konusunda. Bunlar, daha çok Büyükşehir Belediyesi’nin kendi imkânlarıyla, kendi bütçesiyle yürütmeye çalıştığı projeler.

Onun dışında, Sayın Valimizin demin bahsettiği İSMEP Projesi, Dünya Bankası’nın 5-6 yıldır üzerinde çalıştığı bir projedir. Özel mülkiyet konusu binaların güçlendirilmesi veya iyileştirilmesi konusunda İSMEP 2 diye isimlendirebileceğimiz yeni bir proje paketinin ön görüşmeleri bu ay başlıyor, Dünya Bankası’yla ilgili. Burada tabii siz uygulamacıların belki üzerinde duracağı şey, bireylerin maliki olduğu binalara devletten devlete alınan kredinin nasıl transfer edileceği ve bunun hangi plan veya projeler çerçevesinde uygulanacağı, bunun çözülmüş olması lazım. Herhalde bu konuda bir miktar çalışacağız.

İki proje daha var: Avrupa Birliği projesi olarak TÜBİTAK’la birlikte yürüttüğümüz FORE-SIGTH Projesi, Büyükşehir Belediyesi, bunun taraflarından biridir, daha çok zeminle ilgili konularda ve acil durumla ilgili konularda Avrupa Birliği’nin çalışmalarına paralel bir çalışma yürütmeye çalışıyoruz. Bir de yeni başlayan, Boğaziçi Üniversitesiyle Potsdam Enstitüsü arasındaki bir anlaşmada Büyükşehir Belediyesinde yine rol alıyor ve bu yine şehirle ilgili temel bazı mühendislik problemlerinin ayrıntılı incelenmesine dayanan bir proje. Büyükşehir Belediyesi, EMI diye bilinen uluslararası bir derneğin resmi üyesidir ve bu dernek, mega şehirlerdeki afet sorunlarını ayrıntılı olarak inceleyen, yöneticilere çözüm önerileri hazırlayan uluslararası bir üst düzey dernektir. Büyükşehir Belediyesi’nin de o derneğin iyi bir üyesi olduğunu sanıyoruz, çünkü birçok uluslararası toplantıda özel olarak İstanbul’da yapılanlar anlatılıp sunulmakta.

Sabrınız için teşekkür ederim. Arzu edilen bilgiler varsa, her zaman sağlamaya hazırız.